

הברייתא פורטת ההבדל בין יובל לר"ה, אי"כ הכונה ביובל הוא לאחר שכבר תקעו ביי"ד הגדול וחל כבר על השנה דין יובל. ואי"כ אין כאן שום סתירה לרמב"ן דודאי דין התקיעה העושה את חלות היובל הוא רק על ביי"ד הגדול, כמו שדין הקידוש בהם תלוי, אבל הברייתא אינה דנה אלא על המצוה דיחידאי ומכח ביי"ד שעומדין ברשותם. וז"פ.

סימן מז: בדיקת חמץ וברכתה ע"י שליח

א.

שו"ע או"ח סי' תל"ב ס"ב: ואם בעל הבית רוצה יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש במקומו על סמך ברכה שברך בעה"ב.

ובמג"א שם כ' בזה שהוא עפ"י הכלל המובא בסי' ח' די' העושים מצוה אחד מברך לכולם. וכ' עוד: משמע דאם בעה"ב אינו בודק רק מצוה לאחר לבדוק, אותו אחר מברך, וצ"ע דהיאך יברך הא אין המצוה מוטלת עליו לבדוק. ול"ד למ"ש סי' תקפ"ה גבי שופר שהתוקע מברך דשאני התם שהשומע שומע הברכה ויוצא בברכתו אבל הכא למה יברך הבודק כיון שאין המצוה עליו, וצ"ל דמ"מ מצוה קעביד דומיא דמילה שהמצווה על אבי הבן ומ"מ אם אחר מל, אותו אחר מברך. וכו'.

ביאור דבריו במש"כ שאין ללמוד מברכת השופר, דהתם הברכה היא עבור השומע דיש דין שלא מוכרח שהאיש עצמו יברך אלא יוצא במה ששומע מפי אחר, וכמו שאמרנו כאן גופא בראש הסעיף שיכול בעה"ב לברך ולהוציא את השומעים, דהוי כאילו הם עצמם ברכו, כיון ששמעו הברכה ושומע כעונה. אבל בני"ד כשבעה"ב אינו כאן ול"ש בכה"ג שליחות לענין להוציא בעה"ב בברכתו, דלא מצינו שליחות לענין ברכה אלא בכה"ג שהמשלח שומע (אעפ"י שאינו עונה אמן), ואי"כ כאן אם השליח מברך בע"כ אין זה מגדר שליחות אלא מדין עצמי, והיכן מצינו דבר מעין זה שהאדם אינו מחויב בברכה ומ"מ מברך מדין עצמי. ועי' מתרץ דמצינו כה"ג גם לענין מילה, ע"י אדם אחר, דגם כשאבא אינו - מברך, ואז ודאי אינו בכדי להוציא את האב דכנ"ל בכה"ג אין יכולים לצאת. ובע"כ דשייכת ברכה גם לעושה מצד עצמו ולא דוקא מצד שליחות להוציא את בעה"ב.

אכן ברא"ש פ' כסוי הדם סי' ח' במי שאמר למוהל שימול את בנו ובא אחר והקדים ומלו ותבע הראשון את השני שישלם לו שכר ברכה שהפסידו ופטרו ר"ת מפני שהיה לו לענות אמן דקיי"ל שומע כעונה. וכ' ע"ז הרא"ש לפטור מטעם אחר, דכיון דאין האב רוצה למולו, המצוה על כל ישראל ובאמירה שאמר לו האב למולו לא זכה בזה, וע"כ אין לו תביעה על האחר. ומזה דייק הש"ך בחו"מ סי' שפ"ב שאין דין שליחות במילה, ועי' קצוה"ח שם שביאר דבריו, דאלי"כ אמאי לא תבע אבי הבן. ואי"כ יוצא מזה שכשאחד אומר לשליח למולו אין כאן גדר שליחות כלל אלא האב מסתלק מהמצוה והמוהל מל מגדר חיוב שיש על כל ישראל למולו. ואי"כ מסתלקת הראיה שהביא המג"א ממילה שגם שם אינו מברך אלא כשהוא המקיים המצוה, שהרי האב מסולק כאן מהמצוה וכנ"ל, והמוהל מקיים המצוה בעצמו, ואינו ענין לנדון הבדיקה שיש בה שליחות והמצוה נחשבת על שם בעה"ב.

ב.

אכן לכאורה קשים דברי הש"ך שבכה"ג אין האב עושה המצוה אלא המוהל, דהרי מצינו במל ע"י מוהל, האב מברך "להכניסו בבריתו של א"י". ואם כל המצוה מסולקת מהאב מאי שייטיא הכא לברכה, ונהי שר"ת (פסחים ז') כ' שהברכה היא לא על מעשה זה אלא על חיוב המצוה בעלמא, מ"מ ודאי החיוב הוא על האב מפני שהוא מקיים המצוה עכשו, ע"ש בביאור הגר"א שפי' כן. אל דהוצרך לטעם זה מכיון שכבר נעשתה ברכה על מילה זו על ידי המוהל. אבל אם אינו מקיים כלל המצוה במאי עדיפותא דאב משאר העומדים כאן ואמאי לא יברכו אחרים. אי"ו המצוה על שם האב נזקפת.

אך נראה שמוזה אין סתירה לדברי הש"ך בכונת הרא"ש. שהנה חקר בשו"ת מהר"ח או"ז סי' י"א (והו"ד בס' דבר אברהם ח"ב סי' א', ז'). אם מצות מילה היא מעשה המילה או זה שהוא נמול. והוכיח לה מהא דדוד בביה"מ, דהיא מצוה הנמשכת וכל זמן שחי מקיים אותה. וי"ל דבאמת שתי מצוות איכא, המצוה למעשה המילה, וכפשוטו הכתוב, והשניה של **אות הברית** שענינה מצוה הנמשכת כל הזמן. ויבואר בזה תוכן שתי הברכות שהתקשו בזה, ויוסבר גם מה שמברכים להכניסו וכו' רק לפני הפריעה, דבזה שהמילה פרועה ומגולה הוא שנראית הברית, וע"כ יותר שייך לברך ברכה זו לפני הפריעה. ומעתה אפשר לומר, דהנה הקצוה"ח מסביר למה ל"ש הכא שליחות עפ"י התוס' ר"י דאין שליחות על מעשה מצוה דהנחת תפלין, שה' צוה שהוא יניח והוא לא הניח. והסבר הדברים של התוס' ר"י נראה הכי, שיש הבדל אם הענין שעליו באה המצוה מטררתו הפועל-יוצא או מטררתו העשיה עצמה, דאם המטרה היא הפועל יוצא, אז המעשה עצמו אינו אלא אמצעי, ובזה לא הקפידה תורה איך אמצעי זה יעשה, ונתחדש בכה"ג דין שליחות. אבל במצוות שעיקרן היא העשיה עצמה בזה ל"ש שליחות, כי אז יש קפידיה שהגוף הזה יעשה זאת ול"ש שליחות שאמנם הוא עשה אבל לא על ידי הגוף. (דוק בדבר **הבדל** שבין דבריו לבין דברי קצוה"ח (בסי' קפ"ב), דלפניו גם שליחות שאחר יקשור התפלין על זרועו הוא נמי לא מהני דלא קיים את הדין של וקשרתם.) ומעתה שפיר יש להבדיל דמצות מעשה המילה באמת לא תיתכן ע"י שליח, כיון שהוא המחויב בדבר. משא"כ מצות ההכנסה בברית שהיא מצוה שעיקרה מה שהוא נמול, בזה מעשה המילה אינו אלא אמצעי, ובזה שפיר שייכא שליחות. וע"כ מיושב מאד מה שהאב מברך להכניסו בברית, ואדרבא יתיישב בזה חלוקת הברכות, ברכת המילה על המוהל וברכת להכניסו בברית על אבי הבן, שעצם מצות המילה, בה אין שליחות, על כן המוהל שהוא מקיים המצוה הוא גם המברך, משא"כ להכניסו בברית שהיא מכח שליחות האב, שפיר האב מברך. ומ"מ בהכי נחתין שמצות מעשה המילה לא מכח שליחות האב היא אלא מכח עצמו היא, שהאב נסתלק כיון שאינו רוצה

לקיימה בעצמו, וא"כ שוב חוזרים דברינו על המג"א דמאי מייתי ממילה שהמוהל הוא המקיים המצוה ושפיר עליו גם הברכה משא"כ לענין בדיקת החמץ.

ג.

אכן לפי נופל בנינו של קצוה"ח בדברי הש"ך שכל ההוכחה בנויה על זה שאין החוטף יכול להופיע כשליח מטעם האב עיי"ש שנימק את זה, דאל"כ הרי אין ראייה ממה שהאב אינו תובע, דהרי שליחותו נעשתה ומאי נפקא ליה מינה עיי"ש מי שנעשה. אבל לפי הנ"ל הרי עדיין מוכרח שההכנסה בברית היא כן מכח שליחות האב דאל"כ אכתי יתבע האב את מה שהפסידו הברכה של להכניסו בברית. ואין לומר שהמדובר כשבירך האב, שאם אין כאן שליחות עוד מגרע גרע, שהרי כיון שהוא לא קיים המצוה מאי שייך הוא לברכה וכנ"ל. וא"כ מוכח מזה דשייך בזה שליחות אעפ"י שהוא לא שלח אלא את האחר, ודלא כמו שמחדש בקצוה"ח, וממילא הרי אין גם ראייה מדברי הרא"ש לעצם ענין המילה דלעולם גם הרא"ש סובר דיש שליחות במעשה המילה עצמה, וע"כ האב אינו יכול לתבוע דהרי נעשה שליחותו.

אלא שלכאורה ראית הש"ך היא יותר פשוטה ולא מכח טענת האב קאתי עלה, דבזה אפשר גם לומר מעשה שהיה כך היה, דלא הקפיד האב ולא תבע אלא המוהל, אלא הראיה היא מהמוהל עצמו דדנו בדבר אם הוא חייב לו, ואם נאמר דהוא אינו עושה אלא בשליחות האב, נמצא שהברכה היא מכח האב, וא"כ מה מקום יש למוהל לתבוע שהפסידו הברכה, הרי הברכה אינה שלו כלל אלא של האב היא, והוא לא נפסד כלל. ואם כל התביעה היא מה שהאב עשה על ידו את הברכה, היכן מצינו חיוב על זה?

ולפי"ז יש ראייה לדבר זה דלא שייכא שליחות במילה לא רק מדברי הרא"ש אלא גם מדברי ר"ת עצמם, דאם איתא דיש כאן שליחות מה תובע המוהל. נמצא דלכו"ע אין כאן דין שליחות בעצם מעשה המילה, והדרא קושיתנו על המג"א לדוכתה.

ד.

איברא דאין דברי הש"ך וקצוה"ח שקיים דבריו נהירים לענ"ד כלל, שאם אין האב מקיים מצות המילה המוטלת עליו על ידי המוהל, היאך לא משתמיט, שיהא חיוב על כל אדם ללמוד מילה בכדי שכשתבא לידו המצוה יקיימנה. וגם נוסח לשון הרא"ש עצמו שלא אמר שאין האב יכול לקיים המילה אלא נקט "שאין האב רוצה" ואינו מובן, דאם הוא יכול אמאי לא נכוף אותו לקיים המצוה עשה המוטל עליו ככל הדינים שבמ"ע. ולא הבנתי גם מה שמסיק שם הש"ך עפ"י דברי הרא"ש, דלא יאות עבדי הני דיודעים למול ומכבדים אחרים, דהרי איסור יש בדבר, מה שמונע מעצמו קיום המצוה.

ועוד ק"ל דאם איתא דאין שליחות על המילה והמוהל מקיים מצוה המוטלת על כל ישראל, א"כ מה מחלקת הגמרא בפסחים שמי שמל ילד של אחר מברך על המילה משום שאין המצוה עליו עיי"ש בתוס' שהביאו שהמל את הגרים מברך למול דכל ישראל מצווים במצוה זו, וא"כ גם בשל ישראל, נהי דאילו רצה האב אין המצוה אלא עליו אבל מכיון שהאב סילק עצמו ואומר שאינו רוצה, א"כ חוזר הדין כמילת גרים שהחיוב הוא על כל ישראל יצריך לברך "למול".

ה.

ע"כ נראה שלעולם מצות מילה איתא בשליחות, וודאי עיי"ש המוהל נמי מקיים האב המצוה ואין כאן אלא הידור דמצוה בו יותר מבשלוחו, אבל לא יותר מזה. וע"כ אין חיוב ללמוד המילה, ואף כשיודע יכול לכבד אחרים.

ובנידון דר"ת לא היה באמת נידון על עצם המצוה דבזה באמת עשה גם השני בשליחות האב. ויתיישב בזה מה שיש עוד להקשות לפי הש"ך, למה פטרו ר"ת בטענה שהיה לו לענות אמן הא מ"מ אכתי הפסידו עצם המצוה שהיא ג"כ נחשבת ל"ז זוזי. עיי"ש בש"ך עצמו לעיל מזה שהקשה אמאי לא תבעו תרתי, ותירץ כיון שאין ברכה אלא עיי"ש המצוה נמצא שזה כולל הכל. וזה ל"ש אלא כשמשלם עכ"פ י" זוזי אבל כשאינו משלם עבור הברכה, אמאי לא יתבע עבור המצוה. ובזה אין לומר כלל שומע כעונה, דזה שייך על שנים שעושים המצווה ויש רק שאלת ברכה, אבל שומע ברכת חברו שעושה מצוה ועונה ודאי דלא יחשב כאילו עושה המצוה, וא"כ אכתי אינו מובן למה יפטר החוטף שהחסיר מהמוהל עיקר המצוה. אבל לפי הנ"ל ניחא דעיי"ש אין השליח יכול לתבוע כלל שהרי לא לעצמו היה עושה המצוה אלא בשליחות האב ומה מקום לו לתבוע. ואף האב אינו יכול לתבוע, שאומר שעשה באמת שליחותו של האב. וכל התביעה היא רק על שהפסידו לשליח את הברכה. כי נראה שאף בגוונא שהמצוה על שם המשלח, הברכה היא תקנת חכמים כדין דבר שבגוף, שהיינו הגוף העושה וגם כשאינו עושה לעצמו הוא הוא שחייבו חכמים ברכה ולא מכח שליחות המשלח מברך, אלא מכח עיקר עצם התקנה, שלא היתה על המקיים את המצוה אלא על העושה אותה בגופו. וכ"ה ברמב"ם ה' ברכות פ"א ה"י.

ו.

וראייה פשוטה, דכנ"ל לא מצינו שליחות לענין ברכה אלא מדין שומע כעונה, ואילו ברכה שעושה כשאין המשלח כאן ל"ש בזה שליחות כלל ואין זה אלא מכח דין עצמי. וכן מוכח משינוי הלשון, שהמל עצמו אומר "למול", והשליח "על המילה", ואם אינו אלא שלוחו של המשלח ובמקומו כאילו הוא עצמו אומר, היה צריך לומר כלשון המקיים המצוה בעצמו. אלא ודאי כנ"ל - הברכה מעיקרא נתקנה רק על הגוף שעושה המצוה.

ובזה הוא שתבע המוהל הראשון את השני שחטף ממנו, ולא על שהפסידו המילה תבע, כי זה לא שלו וכנ"ל, אלא על הברכה תבעו שהיא שלו ממש ולא מכח שליחות הוא שמברך אותה, אלא מכח תקנה ישירה שזיכו חכמים את השליח העושה בברכה.

ובזה שפיר פטרו ר"ת מדין שומע כעונה, כיון שכל השאלה היא, רק על עצם הברכה, הרי כמו כן תקנו דין שומע, שגם כן נחשב כעונה.

(אכן מתוך המג"א נראה יותר, דגם בעל המצוה יכול לברך אם הוא נוכח בזמן קיום המצוה אלא שהדיון אם יש מקום לומר שיש גם אפשרות לשליח לברך ולא מכח שליחות דלא שייכא כנ"ל אלא כשהמשלח שומע.)

ובזה טוען הרא"ש שאין כאן תביעה כלל, דאין הפירוש שהאב מוסר לו את זכות הברכה, אלא כיון שגם כל ישראל ישנן במצוה זו **אם האב איננו**, ע"כ לגבי הברכה שכל עיקר נתקנה גם אצל האב אלא כשעושה אותה בגופו, כאן כשמוסר לאחר אין לו לגמרי הזכות, והמוהל מברך, מכח המצוה הכללית שישנה על כל כלל ישראל גם לגבי ילד זה כשאין האב. והוצרך הרא"ש לסברא זו משום דאל"כ לא היה מקום לברך השליח, נהי דגם הבעל מצוה עצמו אינו יכול לברך דהוא דבר שבגוף וכנ"ל, מ"מ אין מקום גם לשליח לברך שאינו שייך במצוה זו כלל וכנ"ל בקושיית המג"א בענין ברכת הביעור.

ז.

ושפיר מוכיח המג"א דשייכא ברכה על העושה המצוה ע"י גופו ממצות מילה, שגם שם הברכה של המוהל היא לא מכח שליחותו של האב, אעפ"י שעצם המצוה על האב נחשבת, וא"כ בדיוק הכי גם לענין מצות הבדיקה אעפ"י שהיא על בעה"ב, שייך השליח בברכה זו. וגם כאן שייך השליח לענין חמץ זה אילו היה שלו, והרי ניתן לו לקנות חמץ זה עצמו מבעליו ולהיות הוא בעל החמץ, וע"כ גם כשלא קנה שייך לברך כיון שעכ"פ הוא שעושה הדבר ע"י גופו.

נמצא דאדרבא לא זו בלבד שאין תיובתא לדברי המג"א מהרא"ש אלא הם הדברים עצמם. וא"ש מה דנראה כשעושה שליח לבדוק דרק השליח מברך והוא אינו יכול לברך בעצמו, ע"מ שהשליח יבדוק, כי הברכה נתקנה רק על הגוף שעל ידו המצוה נעשית, וכשעושה לא ע"י גופו אלא ע"י השליח אין יכול בעה"ב לברך, רק השליח הוא המברך ומכח עצמו בתקני"ח כנ"ל.

סימן מח : בן נכר באכילת הפסח

א.

הרמב"ם (פ"ט מק"פ ה"ז): המאכיל כזית מן הפסח בין מפסח שני למומר לע"ז וכו' ה"ז עובר בל"ת ואינו לוקה וכו' ובן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר, ע"כ.

ובכ"מ שם: ומשמע לרבינו דלאו לדידהו מזהר דעכו"ם לא חיישי למאי דמוזהר קרא אלא לישראל מזהיר שלא יאכילום, וקרי ביה לא יאכיל. ומ"מ כיון דלא כתיב בהדיא לא תאכילום אין לוקין עליו, ע"כ.

וכן העתיק בס' החינוך (מצ' י"ג) הלכה זו שהאיסור הוא על המאכיל, וסיים שאין לוקין לפי שאי"ב מעשה.

ותמה במנ"ח אמאי לא נפרש קרא כפשוטו דמוזהר לעו"ע"ז עצמו שאסור לו לאכול מהפסח כל עוד שלא עשה תשובה "אף דאינו ציית מ"מ מוזהר על כה"ת", "וגם נפ"מ לדינא לאחר שעשה תשובה אם אכל מן הפסח בהתראה לוקין על לאו זה וכו'". וזה באמת תמוה מאד שהרי קיי"ל דישראל מומר כישראל הוא, כמשי"פ הר"מ פ"ד מהי אישות שקידושיו קידושין גמורים, וכן חייב הוא בכל המצוות, ורק לפסח נאסר מחמת קדושת הקרבן כדכתבו התוס' שבת (פ"ז ד"ה ומה). וכ"כ הרמב"ם באגרת תימן: שהתורה הזאת לא תוכל להמלט ולהנצל ממנה אפילו אחד מזרע יעקב לעולם וכו' אבל הוא נענש על כל מצוה ומצוה שבטל וכו', ולא יעלה על הדעת שבהיותו עושה התמורות לא יענש על הקלות כדי שיפקיר עצמו להן, אבל ירבעם בן נבט ש"ע יענש על העגלים וכו' וכמו"כ יענש על שביטל מצות סוכה בסוכות וכו', ע"כ.

הרי שפריקת עול אינה פוטרת אותו משום מצוה מן המצוות, ואין התורה מתחשבת עם זה שהוא לא חייש למה שהתורה מזהירה, שמ"מ התורה מזהירתו ותובעת ממנו, שכן יהא חייש למה שמזהירים אותו. וא"כ קשה מאד על סמך מה מפרש הרמב"ם האזהרה דבן נכר שלא כפשוטה שהוא עצמו המוזהר, בדומה לאזהרה על הערל שמביא הרמב"ם שם להלן שהיא עליו ולוקה ע"ז.

כן הביא שם המנ"ח בשם הסי' מגלת ספר להקשות במשי"כ הכ"מ בטעמא דמילתא שאינו לוקה משום שלא נאמר בפירוש ממה שפי' הרמב"ם שהמלביש חבירו כלאים לוקה ופי' הכ"מ שם דקרינן ביה לא תלביש, וא"כ למה לא ילקה גם בניד"ד זה שהאכילו. וכן מקשה שם המנ"ח גם על נימוקו של החינוך שאינו לוקה מפני שאי"ב מעשה, למה אי"ב מעשה אם תחב לו בבית הבליעה וכמו במלביש חבירו כלאים וכנ"ל.

ב.

הצ"ח (פסחים ע"ג ד"ה שחטו) פירש כונת הרמב"ם שלעולם האזהרה דקרא קאי על הבן נכר עצמו וכמו בערל ומשי"כ הר"מ אזהרה שלא להאכיל היינו מדין לפני"ע וע"כ אינו לוקה, כי אין מלקות על לפני"ע.

אבל דבריו דחוקים מאד שא"כ למה השמיט הרמב"ם עיקר הלכה זו לאיסור על הב"נ לאכול, והביא במקום זה האיסור דלפני"ע שהוא דין לכה"ת כולה במי שמכשיל חבירו בעבירה. אכן קושיות המנ"ח הן לכאורה חזקות מאד וצ"ע.

בר מן דין, קשה לי עוד על הרמב"ם מסוגית הגמרא פסחים (צ"ו) דעביד התם צריכותא: איצטריך למכתב ערל ואיצטריך למיכתב בן נכר, דאי כתב רחמנא ערל משום דמאיס וכו'. והנה בתוס' להלן (ק"כ ד"ה כל) פירשו